

EMLÉKEINK.

Luigi Pirandello.

EZ VOLNA az az utca? És ez a ház? És ez a kert?
Milyen hiú dolog az emlék!

Mikor sok sok év után meglátogattam szülővárosomat, ahol gyermekkoromat töltöttem, csakhamar észrevettem, hogy bár a város semmiben sem változott, mégis egészen más volt, mint amilyenek emlékeimben láttam.

A kis város semmikép sem élte azt az életet, amelyben hiedelem szerint oly sokáig magam is résztvettem, és amely képzeletemben még hosszú ideig éppúgy folytatódott nélkülem is. A helyek és a dolgok egyáltalában nem voltak olyanok, ahogy őket édes érzésekkel szívemben megőriztem. Bizony ez az élet sohasem létezett másutt csak bennem. És most, újra látva a dolgokat — melyek nem voltak mások és mégis megváltoztak, mert én magam változtam meg — valótlannak tetszett az a régi élet, önámító álomszüleménynek, költői művemnek rég elmúlt időkből.

Hiú tehát minden emlékem.

Azt hiszem, annak, aki sok év után tér vissza hazájába, a legszomorúbb élménye az, hogy látja, mint sülyednek a semmibe, mint halványulnak el és foszlanak szét az emlékei. Életté szeretnének válni újra, de a régi helyeken nem találnak talajt, mert a megváltozott érzés nem tudja megadni a helyeknek azt a valóságot, mellyel valamikor, nem saját magukban, hanem bennünk bírtak.

És hasonló titkos bizonytalan aggódást éreztem, akkor is, mikor gyermekkorom és ifjúságom egyik vagy másik társát felkerestem.

Ha már a dolgok nem voltak ugyanazok és kitűnt, hogy akkori életem csupán elképzelt volt, vajjon kik és milyenek lesznek hát akkor hajdani pajtásaim, akik tőlem mindig távol éltek és elképzeléseimet nem ismerték?

Én egy más világból láttam őket, a saját csaló emlékezetemben létezőből, és mikor félenken célzást tettem valakire, aki számomra a távoli időket jelképezte, mindig attól tartottam, hogy így válaszolnak:
— Dehát hol is? . . . Dehát mikor is? . . .

És ha a távolság hajdani társaimnál, mint minden embernél, a gyermekkort derűs fénnel sugározza is be, még sem jelenthetett az náluk annyit, mint nálam, mert nekik mindig szemük előtt volt az összehasonlításra kínálkozó sivár és egyhangú valóság, mely nekik sohasem tűnhetett megváltozotttnak, mint most nekem.

Sok ilyen ifjúkori társ után érdeklődtem és szorongó meglepetéssel láttam, hogy egyes neveknél elsötétülnek az arcok, másoknál pedig megdöbbenést, undort vagy szánakozást tükröznek. És mindegyiknél az a bizonytalan érzésem jelentkezett, mely akkor fog el bennünket, ha fényes nappal, nyitott szemmel tapogatózva mozgó vak embert látunk. Szinte megmerevedtem az alatt a benyomás alatt, melyet kérdéseim az emberekre tettem, mikor olyanok után érdeklődtem, akik vagy eltűntek, vagy már nem érdemelték meg azt, hogy «olyan ember, mint én» törődjék velük.

Olyan ember, mint én!

Nem értették meg és nem tudták megérteni, hogy kérdéseimet egy elmúlt időből teszem fel és hogy azok, akikre vonatkoztak, még mindig akkori pajtásaim voltak.

Olyannak láttak ezek az emberek, amilyen most voltam és mindenki a saját módja szerint látott, viszont azokról a másokról tudták, hogy mi történt velük. Az egyik meghalt, rövid idővel azután, hogy elhagytam a várost és már alig emlékeztek rá. Most, elfakult képként, átnyult az időn, mely az ő számára már nem létezett, de egy percre sem tudott új életet nyerni és megmaradt távoli álmaim vértelen kísértetalakjának. Egy másik rosszul végezte, lealacsonyító munkára kényszerült, hogy tengethesse életét és tiszteletteljesen magázott, jóllehet mint gyermek és ifjú bizalmasan tegeződött velem. Egy harmadikkal még az is megesezt, hogy lopás miatt börtönben ült; egy negyedik, Constantin nevezetű, igen, ez rendőr volt, félelmetesen goromba fráter s abban lelte örömét, ha hajdani iskolatársait kihágásokon tudta rajtacsípni. De még sokkal jobban csodálkoztam, mikor váratlanul, mint sok olyan ember közeli barátját láttam viszont magamat, akiket — megesküdtem volna erre — sohasem, vagy alig ismertem, vagy, akikhez mindig valami ösztönszerű ellenszenv, oktalan gyermeki féltékenység kellemetlen emléke fűződött.

Legjobb barátom, valamennyiök kijelentése szerint, bizonyos dr. Palumba volt, akinek nevét ezelőtt sohasem hallottam. Ez a jó ember biztosan kijött volna értem a pályaudvarra, ha nem vesztette volna el alig három napja a feleségét. Azonban bármennyire is megviselte ez a csapás, Palumba doktor nála kondoleáló barátainál behatóan kérdezősködött utánam, megérkeztem-e, jól vagyok-e, hol lakom és mennyi ideig szándékszom a városban maradni.

Megható megegyezéssel közölték velem, hogy nem múlik el nap, hogy ez a Palumba doktor ne mesélne el rólam valamit. Ilyen alkalommal kifogyhatatlan részletismerettel nemcsak gyermekkorom játékait és első ártatlan ifjúkori kalandjaimat írja le, hanem arról is pontosan beszámol, amit távozásom óta cselekedtem. Tudniillik mindenkinél kérdezősködik felőlem, aki csak valamit tudhatott rólam. Azt is elmondták, hogy mindez elbeszéléseinél a leglelkesebb rokonszenvet tanúsítja irántam. Bár az ilyen tudósításoknál gyakran zavart s némi bosszú-

ságot és szégyenkezést is éreztem, mert nem ismertem magamra bennök, sőt néha úgy láttam, hogy rendkívül ostoba és nevetséges színben tűntek fel — mondom — mégsem volt elég bátorságom ahhoz, hogy tiltakozzam: «Dehát hol is? . . . Dehát mikor is? . . . Ki ez a Palumba? Sohasem hallottam a nevét». Meg voltam győződve, ha így beszélek, az emberek ijedten otthagynak és mindenfelé kikürtölnék, hogy:

— Hallottátok már? Carlino Bersi megbolondult. Azt mondja, hogy nem ismeri és sohasem ismerte Palumbát!

Vagy tán azt hinnék, hogy a kis dicsőség miatt, melyhez egyik vagy másik írásom révén jutottam, most szégyelem az egyszerű és derék Palumba doktor ragaszkodó és hűséges barátságát.

Hallgatni kell tehát? Nem, bármit, csak nem hallgatni! Nem haboztam és részemről is a legnagyobb buzgóságot mutattam, hogy mindenekelőtt szegény kebelbarátom újdonsült szerencsétlensége felől szerezsek megfelelő értesítéseket.

Ó, a kedves derék Palumba! Hogy sajnálom, de milyen nagyon sajnálom! És hány gyermeke maradt? Három? És mindenesetre mind a három még kicsi, mivel nemrég nősült meg. Még jó, hogy hajadon nénye mellette van. Igen, igen hogyne . . . nagyon jól emlékszem rá. Az anyát helyettesítette nála ez a hajadon nővére . . ., de milyen áldott lélek is volt az a jó . . . Carmela? Nem. An . . . Angelica? Ejnye, milyen feledékeny az ember! Antonia, persze, hogy Antonia, no, csak hogy végre rájöttem, Antónia. Igen most egész pontosan emlékeztem. Fogadni mertem volna, hogy Antónia sem mulaszt el egyetlen napot, hogy ne beszélne huzamosabban rólam. Valóban úgyis volt. És nemcsak rólam mesélt, hanem nővéremről is, akinek iskolatársnője volt az első tanítónő-képezdei évig.

Istenem, ez az utóbbi közlés, hogy úgy mondjam, megfogott és megállított: fontolgatni kezdtem, hogy ennek a Palumbának irántam való benső barátságában mégis kell valamelyes igazságnak lennie. Most már nem volt egyedül, itt van Antónia is, aki egyik nővérem barátnőjének mondja magát és azt állítja, hogy gyakran látott mint gyermeket szüleim házában, mikor nővéremet meglátogatta.

De hát lehetséges-e, így viharzott bennem növekedő izgatottságom, lehetséges volna, hogy éppen csak én feledkeztem volna meg teljesen erről a Palumbáról?!

Helyiségek, dolgok és személyek: igen, minden megváltozott számomra. De végeredményben illuzióm mégis valami ténylegességen épült, valamely valóságnak alapján, vagy jobban mondva, olyasvalaminek az alapján, ami akkor valóság volt számomra: szóval mégis csak támaszkodott valamire. Emlékeimet hiúknak ismertem fel, amennyiben a dolgok, noha ugyanazok voltak, más arculatot mutattak mint amilyent elképzeltem, de azért mégis jelen voltak valami formában. De hol és mikor és milyen formában létezett számomra ez a Palumba?

Úgy voltam, mint az a részeges, aki, midőn egy félreeső sarokban az egész nap mértéktelenségétől megszabadul, hirtelen egy kutyát pillant meg maga előtt és valami szörnyű kételyben így monologizál:

— Ezt elfogyasztottam. Ezt is elfogyasztottam. De hol, hol az ördögbe ettem meg ezt az átkozott kutyát?

* * *

Okvetlen szükséges, mondtam magamban, hogy felkeressem és beszéljek vele. Létezésében nem kételkedhetem. Ez az ember itt mindenki szemében Carlino Bersi legbensőbb barátja. Saját magamban, Carlino Bersiben kell kételkednem, amíg nem látom szemtől szembe. Vagy tréfát űz itt valaki? Lehetséges volna, hogy életem egy tekintélyes része, amelynek nyoma sincs meg saját magamban, másvalakiben éljen? Ó dehogy, dehogy! Lehetetlen ez! Nem ettem meg a kutyát. Ennek a Palumba doktornak hencegő fráternek kell lennie, afféle vidéki patikai fecsegőnek s bizonyára eldicsekszik mindenkinek a barátságával, aki a honi berkeken túl kissé ismertté tette a nevét még akkor is, ha a «híresség» egy nyakoncsipett zsebmetsző. Nos, ha így áll a dolog, bennem emberére talált! Abban leli a mulatságát, hogy mindenki előtt a világ legbárgyúbb bohócának állít oda. Be fogok mutatkozni neki valami álnéven, azt fogom mondani, hogy izé úr . . . hogy Buffardelli úr vagyok, úgy van, Buffardelli, Romából, Carlino Bersinek barátja, kollégája és iskolatársa. Vele jöttem művészeti tanulmány kirándulásra Sziciliába; azt fogom mondani, hogy Carlinonak sebtiben vissza kellett utaznia Palermóba, hogy elhozza a vámhivatalból poggyásunkat az összes festészeti kellékekkel, melyeknek velünk egyidőben kellett volna megérkezni. Értesülvén hön szeretett barátjának Palumba doktornak szerencsétlenségéről, rögtön ide küldött engem, Filippo Buffardellit, hogy kifejezzem részvétét. Sőt Carlinonak névjegyével fogok bemutatkozni. Meg vagyok győződve, hogy lépre megy. De feltéve azt a valószínűtlen esetet, hogy valóban ismert egykor és most mindjárt megismer? Nos, nem vagyok-e számára, rólam terjesztett adomái szerint, a világ legnagyobb ugratója? Hát akkor azt fogom mondani, hogy meg akartam tréfálni.

Sokan hajdani társaim közül csak nagynehezen ismertek fel újra. Bizony magam is észrevettem, hogy nagyon megváltoztam, kövér és szakállas lettem és a fejem — ó jaj — kopasz!

Megkértem valakit, hogy mutassa meg Palumba doktor házát, hadd menjek el hozzá.

* * *

Milyen megkönnyebbülés! Vidéki eleganciával berendezett kis szalonban egy sovány piszkosszőkehajú férfival találtam magam szemben, aki házisipkát és hímzett papucsot viselt. Álla a melléhez szorult, ajkai kitágultak; mindkét dolognak az volt az oka, hogy állandóan pápaszeme pereme fölött akart kinézni. Rögtön erőre kaptam újra. Nem,

ebben az emberben semmi de semmitem lehetett meg személyemből vagy életemből.

Biztos, hogy sem én őt, sem ő engem nem látott sohasem.

— «Buff... Bocsánat, hogy tetszett mondani?

— Buffardelli, szolgálatára. Itt van Carlino Bersinek egy névjegye is az Ön számára.

— Ó Carlino, az én Carlinom — tört ki ujjongva a szó Palumba doktorból, miközben megszorította a névjegyet és az ajkához közelítette, mintha meg akarná csókolni. — És mért nem jött? Hol van? Hová ment? Ha tudná, hogy égek a vágytól, hogy viszontlássam! Milyen vigasz lenne számomra a látogatása, éppen most! De el fog jönni. Itt van! megírta. Igen, megígéri, hogy eljön. A kedves drága ember! De mi baja történt?

Meséltem neki a poggyásról, melyet a palermói vámhivatalban keres. Csak nem veszett el? Hogy aggódott a jó ember! Talán, Isten ments, még Carlinonak egy festménye is közte volt!

Szidta a siralmas vasúti üzemet, azután megkérdezte, hogy már régóta vagyok-e barátságban Carlinoval, hogy Rómában együtt lakunk-e...

Megdöbentő volt! Szakadatlanul nézett; a szemüvegén keresztül is, miközben ezeket a kérdéseket intézte hozzám. De tekintetében csak az a törekvés fejeződött ki, hogy leolvassa arcomról, vajjon Carlino iránt való barátságom és szeretetem van-e olyan erős, mint az övé.

Feleltem neki, ahogy nagy meghatottságomban tudtam. Azután arra készítettem, hogy rólam beszéljen.

Ó csak egy szóval kellett bátorítani. Bolondosnál bolondabb anekdoták zuhatagja hullott rám: a gyermek Carlinoról, mikor a Via San Pietróban lakott és az erkélyről papírnyilakkal lövöldözött a páter kalapjára, a serdülő fiú — Carlinoról, aki a Piazza San Francescobeli ellenséggel nagy csatákat vívott, Carlinoról az iskolában és Carlinoról a vakációban, Carlinoról, akinek a fiúk egy parázsló fadarabot dobtak az arcába és merő csoda volt, hogy meg nem vakult; Carlinoról, mint komédiásról és bábjátékosról, mint műlovaglóról és céllövőről, rablóról, kígyóvadászról és békafogóról, Carlinoról, aki egy erkélyről egy szalmakazalra esett és meghalt volna, ha nem használt volna egy óriási sárkányt, mint ejtőernyőt; Carlinoról...

Elképedve hallgattam. Csaknem megkövültem. Tagadhatatlan, hogy mindezekben az elbeszélésekben volt valami, ami távolról, homályosan hasonlított emlékeimhez. Olyanok voltak ezek a közlések, mintha saját emlékeim keretére lettek volna hímezve, gyér, durva és ferdeöltésekkel. Esetleg saját emlékeim is lehettek; éppoly hibásak és összefüggés nélküliek, és még hozzá teljesen költészetmentesek voltak, sivárrá és lapossá lefokozottak, mintegy elferdültek és a nyomorult valóságához és a környezet szomorú kisszerűségéhez hozzáidomítottak.

De hogyan és honnan jutottak el ehhez az emberhez, aki itt állt

előttem, nézett engem és nem ismert meg, aki néztem és . . . És mégis ! Valami felcsillogása volt-e a szemének, valami sajátos lejtése a hangjának? Nem tudom. Villámgyorsan történt. Tekintetemet távoli időkbe süllyesztettem és lassan egy sóhajtással és egy névvel tértem vissza :

— Loverde . . .

Palumba doktor riadtan elhallgatott.

— Loverde, igen — mondta. — Ezelőtt Lovedének hívtak. De tizenhatéves koromban örökbe fogadott Cesare Palumba ezredorvos, aki . . . de bocsásson meg, honnan tudja Ön ezt?

Nem tudtam magam tovább türtöztetni : — Loverde, igen, igen, most már emlékszem — a harmadik elemiben ; persze . . . egy futó ismeretség . . .

— Önnel? Hogyan, hát Ön nem ismert volna engem?

— Persze . . . várj csak . . . Loverde ; és a keresztnév?

— Carlo ! . . .

— Úgy van, Carlo, mint az enyém . . . nos, igazán nem ismer meg? Hisz én vagyok, nem látod ? Carlino Bersi !

A szegény Palumba doktor úgy állt ott, mintha villám csapott volna belé. Kezét a fejéhez szorította, miközben arca rángatózni kezdett és eltorzult, mintha láthatatlan tűk szurdosták volna.

— Ön? Te? Ön Carlino? Ön? Te? Dehát hogyan? . . . Én . . . Istenem . . . Hiszen ez . . .

Kegyetlen voltam, beismerem. És kegyetlenségemet annyival inkább sajnálom, mert a szegény embernek kétségkívül azt kellett gondolnia, hogy tréfámmal le akartam leplezni a városka előtt. És amellet most teljesen meg voltam győződve jóhízeműségéről, és nagy csodálkozásom ostoba voltáról ; hisz magam tapasztaltam az egész napon át, hogy az, amit emlékeinknek nevezünk, nem nyer igazolást a valóságban. A szegény Palumba doktor azt hitte, hogy emlékszik. Ahelyett szép meséket gondolt ki rólam. Dehát nem gondoltam-e én is egy mesét ki magamnak, mely semmivé foszlott az első lépéssel, amit szülőházamban tettem? Egy óráig állottam vele szemben és ő nem ismert meg. Fogadok, hogy Carlino Bersinek olyan képét hordozta magában, mely egyáltalában nem hasonlított a valódi Carlinohoz, hanem csak olyan volt, amilyennek mindig álmodta.

És most megjöttem én és felzavartam ebből az álmából !

Igyekeztem megvigasztalni, megnyugtadni, de testének görcsös remegése egyre csak fokozódott, nem tudott szabadulni tőle. Összevissza hadonászott, téveteg tekintettel. Úgy látszott, mintha saját magát és eltévedt gondolatait keresné, mintha meg akarná fogni magát és nem nyugodott, csak azt hebegte folytonosan :

— De hogyan is . . . mit mond . . . tehát Ön . . . azaz, hogy te . . . tehát te . . . hogyan . . . nem emlékszel . . . hogy te . . . hogy én . . .

Fordította : *Horvát Henrik.*